

'De onopgeefbare verbondenheid van de kerk met Israël'

1. De invulling van het woord 'Israël'

In de kerkorde van de PKN wordt gesproken over 'de onopgeefbare verbondenheid met Israël'. Recent werd die verbondenheid ter discussie gesteld door een groep 'liberale theologen' zoals ze zichzelf aanduiden. Dat gebeurde in de persoon van Jan Offringa, predikant in Wijk bij Duurstede, die een manifest schreef, waarin hij een oproep doet om het woord 'Israël' uit de theologie te schrappen als ook deze zin uit de kerkorde te halen, en daarvoor in de plaats te spreken van een 'onopgeefbare strijd tegen antisemitisme en elke vorm van discriminatie op grond van ras en geloof'.

In deze dienst willen we minder met Jan Offringa in discussie zijn, wij willen het vooral hebben over de zin uit de kerkorde: 'de onopgeefbare verbondenheid met Israël'. Daar mag de kerkorde dan indrukwekkend mee beginnen, maar die zin is toch minder helder dan op het eerste gezicht lijkt. Wat die formulering vooral lastig maakt, is het woord 'Israël'. En dat zie je ook steeds in de discussie: iedereen geeft daar zijn eigen invulling aan.

Mijn vraag aan u: Waar denkt u het eerst aan bij het woord 'Israël? Hoe vult u dat woord 'Israël' in? Mijn eerste gedachte/invulling is dat ik bij 'Israël' toch allereerst denk aan het *volk* Israël. Zou u het daar ook bij houden, als het om de onopgeefbare verbondenheid gaat? Dat het de kerkorde gaat om de verbondenheid met het *volk* Israël?

Er zijn vast mensen onder u die zullen zeggen dat dat daar ook het *land* (Israël) bij hoort. Omdat land en volk bij elkaar horen. Wat die mensen wel moeten weten, is dat ze daarmee het begrip Israël hebben uitgebreid: onopgeefbare verbondenheid met niet alleen het volk, maar ook het land Israël.

Weer anderen zullen daar nog iets aan toe willen voegen, je komt ze vooral tegen onder de 'Christenen voor Israël, zij zeggen dat ook de *staat* Israël daar bij hoort. En daar zit nou net voor vele anderen een groot probleem. Ik moet misschien wel zeggen, daar zit *hét* grote probleem rondom de onopgeefbare verbondenheid met Israël als ook de staat daaronder valt. Daardoor zou namelijk de indruk kunnen ontstaan dat de politiek van Israël los wat zij doet en los van wat er gezegd wordt, goedgekeurd wordt, inclusief de nederzettingenpolitiek, inclusief de wijze waarop er omgegaan wordt met Arabieren en Palestijnen, inclusief het opzetten en handhaven van de muur, inclusief het feit om Jeruzalem tot hoofdstad van het land te maken, om nu maar een paar van de meest heikele politieke issues te noemen. Verbondenheid kan dan makkelijk lijken op en leiden naar kritiekloos instemmen met alle politieke beslissingen van de overheid, soms zelfs daarvoor 'bijbelse' argumenten hanterend.

Ik keer terug naar Israël in de betekenis van het 'volk Israël'. Die invulling mag misschien eenduidig lijken, maar is die wel zo eenduidig? Dat hangt allereerst af van de plaats, en dus van de context af, waarbinnen ik mij bevind. Zit ik in de kerk, en er wordt uit de Hebreeuwse Bijbel – wat wij het Oude Testament noemen – gelezen, dan wordt daarin steeds over het volk Israël gesproken, maar ga je daarna naar buiten, dan hoor daar/op tv nooit spreken over het volk Israël. De mensen die in het land Israël wonen, vormen niet het 'volk Israël'. Palestijnen zullen dat nooit zeggen: dat ze tot het 'volk Israël' behoren. Wat je in plaats daarvan wel hoort, is het spreken over 'het joodse volk'.

Wat ik ermee wil laten horen, is dat we ons moeten realiseren dat we het met ons spreken over het volk Israël steeds hebben over het 'bijbelse' volk Israël. Dat is mijn eerste punt. Mijn tweede punt is dat dat niet zomaar gelijkgesteld kan worden met 'het joodse volk'. Het ene woord hoort thuis in het (bijbelse) *verhaal*, het andere woord heeft te maken met de

realiteit. Er loopt niet een rechte lijn van het 'volk Israël' uit het bijbelse verhaal naar het joodse volk in de realiteit. Alleen al niet omdat we in het 'volk Israël uit de Hebreeuwse Bijbel met een geloofsbegrip van doen hebben, en dat is niet per se het geval met het joodse volk. Niet elk jood is een gelovige jood.

Wat ik ermee duidelijk wil maken, is dat ik het woord 'Israël' in de kerkordeformulering, hoe goed bedoeld ook, voor een weinig gelukkige woord houd. 'En onopgeefbare verbondenheid met het joodse volk dan?' Dat houd ik wel voor een betere term. Maar ook dat begrip is mij toch nog te algemeen. Ik kom daar straks graag bij het derde punt: de relatie tussen kerk en Israël, op terug.

2. Uitverkoren volk – Heilige land

We hadden het eerst over het volk (Israël) en het land (Israël). In de discussie rond de onopgeefbare verbondenheid met Israël worden aan volk en land nog vaak twee adjectiva/bijvoeglijk naamwoorden toegevoegd: 'uitverkoren' aan volk en 'heilig' aan land. - Wat is dat 'een *heilig* land'? Het lijkt dan vaak vooral over grenzen te gaan, over de grenzen van van het land, en dan ook over de vraag of dat de grenzen moeten zijn van het land uit bijbelse tijden. Maar kan je dat land op die manier wel claimen?

Als christenen het hebben over het heilige land, dan drukken ze er een zekere eerbied mee uit, omdat het dan gaat over het land waar Jezus eerder heeft rondgelopen en rondgetrokken.

- Ook de kwestie van het *uitverkoren* volk is in de discussie een aspect dat graag en sterk naar voren wordt gehaald. Om duidelijk te maken dat het om niet zomaar een volk gaat waar we verbondenheid mee voelen. Het is geen willekeurig volk, nee het gaat om een volk, om het volk dat God zich verkozen heeft. Het is Gods uitverkoren volk.

We moeten ook hier zeggen, zeker het is Gods uitverkoren volk. Maar we moeten er wel ogenblikkelijk bij zeggen: zo op die manier wordt er in het *bijbelse verhaal* over het volk Israël gesproken. Dat betekent per definitie al dat we hier met een kritisch begrip te maken hebben, dat niet zomaar overgeplant kan worden naar het joodse volk als bestaande realiteit. Dat begrip wordt in de discussie ook op een hele bepaalde manier ingevuld. Het heeft dan toch iets weg van dat Israël Gods lieveling/oogappel is, waar je niets kritisch over mag zeggen. En bij dat beeld van Israël als Gods lieveling blijft het vaak ook, terwijl uitverkiezing eerder, zo zal de jood dat zelf ook zeggen, uitverkiezing tot dienst is. Het volk wordt in de Bijbel uitverkozen met de opdracht dat het zich nu ook als volk van God gaat gedragen. Wat u ziet, is dus dat in dat 'volk' een hele sterk godsdienstige component zit.

3. Relatie van de kerk met (het volk) Israël

Zo wordt er steeds in de wandelgangen gesproken: over de onopgeefbare verbondenheid met Israël, zo spraken wij er ook steeds over, maar in de kerkorde is sprake van 'onopgeefbare verbondenheid met het *volk* Israël'. Elders in artikel 2 van de Kerkorde is overigens wel sprake van Israël zonder nadere bepaling. In de kerkorde wordt zo dus ook onduidelijkheid geschapen. Wat het begrip 'volk Israël' betreft, ik constateerde eerder al dat het volk Israël een formulering uit de Bijbel was, maar dat dat volk in werkelijkheid niet bestaat, wel het joodse volk.

Om iets van hetzelfde naar voren te brengen is het passender om te spreken van 'onopgeefbare verbondenheid met het joodse volk'. Die formulering lijkt me al een stuk helderder. Zijn de problemen dan opgelost? Nee, dat is toch weer niet het geval. Want

daarin ontbreekt nu net weer de religieuze component die wel in de bijbelse zegswijze 'volk Israël' zat'. Het joodse volk is niet per definitie godsdienstig. Hier wordt tevens ook duidelijk dat de woorden jood en joods ook weer veelgelaagd zijn.

Hoe ik de relatie zie? Ik zag liever, want m.i. veel transparanter, dat er sprake zou zijn van 'onopgeefbare verbondenheid met de *synagoge*'. Dan hebben we ook te maken met twee gelijksoortige grootheden: kerk (christendom) en synagoge (jodendom), allebei godsdienstige instituten (stromingen), waarbij ook direct duidelijk wordt dat na de Hebreeuwse Bijbel twee stromingen zijn ontstaan: het rabbijnse jodendom en het christendom. Op deze manier wordt ook meer gelijkheid voorgesteld. Uit het spreken over 'de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël' klinkt geen gelijkheid, maar afhankelijkheid. Wat ik in die relatie graag zag? Dat is samen de Schriften lezen en samen de betekenis van deze teksten voor mensen van nu bepalen.

4. De noodzaak van Israëlzondag

De noodzaak van een Israëlzondag wordt nogal eens ter discussie gesteld. Onder het motto: 'Ach, het gaat toch elke zondag over Israël. Een specifieke zondag is toch niet nodig.' Ik zou zeggen van wel. Als het mag, wil ik even een vergelijking met een verjaardag trekken. Het is goed om je verjaardag te vieren, één moment in het jaar om je geboortedag te gedenken. Ik ervaar Israëlzondag als zo'n speciaal moment, vooral als een moment om je je wortels te realiseren: waar komen wij vandaan? Wij komen uit de joodse traditie voort, we mogen dan een eigen weg zijn gegaan, maar we blijven ons verbonden weten met die joodse traditie. Ja, maar is meer dan dat: de joodse en christelijke traditie belijden dezelfde God: 'JHWH is één' (Deut. 6,4vv.). Dat zou ons ook moeten aanzetten om met elkaar te vieren en te leren. Wat zag ik dat graag een keer!

En daarnaast zie ik Israëlzondag als een dag om Israël te danken dat we dankzij hen uit dit wondermooie boek, de Schriften, kunnen lezen. Ja, dat is Israëlzondag voor mij allereerst: dankdag.

*Israëlzondag, 7 oktober 2018
Shalomkerk, Den Haag-Zuidwest
ds. Nico Riemersma*